

بررسی میزان عملکرد درس حرفه‌آموزی در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر اصفهان

علیرضا آقابابایی* / کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

تقی آقاحسینی / استادیار دانشگاه فرهنگیان، علوم تربیتی

فاطمه قاسمی / کارشناسی کودکان استثنایی

چکیده

زمینه: هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان عملکرد درس حرفه‌آموزی در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر اصفهان بود.

روش: در این پژوهش ۱۰۸ نفر از دبیران مدارس استثنایی شهر اصفهان مشارکت کرده‌اند که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم و با توجه به ناحیه محل خدمت انتخاب شده‌اند. روش پژوهش، توصیفی و از نوع پیمایشی بود. در این پژوهش از یک پرسش‌نامه محقق ساخته ۶۶ سوالی استفاده شد. این پرسش‌نامه دارای روایی صوری و محتوایی بوده و پایایی آن به روش ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۵ به دست آمد. داده‌های حاصل از این پژوهش به وسیله آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، تی مستقل، تحلیل واریانس و آزمون تعقیبی ال‌اس‌دی تحلیل شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که عملکرد درس حرفه‌آموزی و ابعاد آن یعنی خودکفایی مهارت‌های اجتماعی و روانی حرکتی بالاتر از حد متوسط شده است. همچنین یافته‌ها نشان داد که بین میانگین نمره‌های عملکرد درس حرفه‌آموزی از نظر دبیران نواحی مختلف و سابق خدمتی گوناگون تفاوت معنی داری وجود دارد ولی بین میانگین نمره‌های عملکرد با توجه به متغیر جنسیت، مدرک و رشته تحصیلی تفاوت معنی داری وجود ندارد. **نتیجه‌گیری:** براساس یافته‌های این پژوهش، ابعاد عملکرد درس حرفه‌آموزی (مهارت‌های خودکفایی، اجتماعی و روانی حرکتی) بالاتر از حد متوسط محقق شده بودند.

واژه‌های کلیدی: حرفه‌آموزی، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی، مدارس استثنایی

مقدمه

۹۹ درصد از فارغ‌التحصیلان حرفه‌آموزی بیکارند (۳).

درمورد ارزیابی برنامه درسی حرفه‌آموزی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ابطحی نشان داد برنامه درسی موجود بیشتر توسط برنامه‌ریزان درسی نسبت به اجراکنندگان حمایت می‌شود که این حمایت قابل دفاع نیست (۴).

برنامه‌های آموزش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی به دلیل برآورده نشدن اهداف و انتظارات، صرف هزینه‌های هنگفت، زمان زیاد و بازدهی کم و نیز ناکارآمدی محتوا، برنامه‌ها و شیوه اجرای آن‌ها، همواره با انتقاداتی همراه بوده است، باین حال مشاهده می‌شود که برنامه‌های آموزش حرفه‌ای دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی رو به گسترش بوده و فرآیند تکاملی را تجربه می‌کند (۵). براساس پژوهش‌های

آماده کردن برای زندگی و فراگیری مهارت‌های لازم به منظور داشتن یک زندگی نسبتاً مستقل، هدف آموزش به افراد کم‌توان ذهنی است (۱). درحقیقت بزرگترین هدف آموزش و پرورش افراد با نیازهای ویژه به خصوص افراد کم‌توان ذهنی، رساندن آن‌ها به خودکفایی اجتماعی و اقتصادی است. در همین رابطه، شغل مناسب و پایداری ماندن در شغل مناسب برای رسیدن به خودکفایی نسبی بسیار مهم است (۲) ولی پژوهش‌ها نشان‌دهنده فاصله، بین هدف و وضع موجود هستند. همتی در بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های حرفه‌ای در اشتغالزایی برای افراد کم‌توان ذهنی در شهر تهران، نشان داد حدود

* Email: alirezaaghhabaei56@yahoo.com

مهارت‌های اجتماعی بر توانایی فرد در یادگیری، کار و مشارکت در فعالیت‌های روزمره تأثیری گذارد. همچنین مشخص شده است که تعامل با همسالان و دوستان نقش مهمی را در تحول شخصی، اجتماعی و اخلاقی فرد بازی می‌کند (۱۴). بورگ^۲ و همکاران در پژوهش خود با عنوان افکار عمومی در رابطه با استخدام افراد دارای کم‌توانی ذهنی به موارد زیر دست یافتند:

- ۱- افکار کارفرمایان مبنی بر این است که افراد کم‌توان ذهنی مهارت‌های اجتماعی لازم را ندارند.
- ۲- نبود برنامه‌های آموزشی در جامعه
- ۳- نگرش منفی کارکنان و عدم پذیرش اجتماعی نسبت به کودکان کم‌توان ذهنی (۱۵).

در مورد آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان کم‌توان ذهنی و اثربخشی آن رخ فرد به این نتیجه دست یافت که بین میانگین نمره‌های سازگاری اجتماعی و عزت‌نفس گروه آزمایش و گواه تفاوت معناداری وجود دارد و میانگین نمره‌های گروه آزمایش به طور معنی‌داری بیشتر از گروه گواه است (۱۶). همچنین سلیمانی در پژوهشی با عنوان تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی نتیجه گرفت با انتخاب مهارت‌های مناسب و آموزش آن‌ها، سطح سازگاری و نمره‌های دانش‌آموزان افزایش می‌یابد (۱۷). در همین رابطه، نل^۳ در پژوهشی با عنوان بهبود نتایج روانی و اجتماعی در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه با ۲ گروه آزمایش و گواه به این نتیجه رسید که افزایش روابط مثبت میان دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی گروه آزمایش در مقایسه با دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی گروه گواه بهتر بوده و کاهش مشکلات رفتاری در گروه آزمایش نسبت به گروه گواه بیشتر بوده است (۱۸).

دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی به‌طور ویژه‌ای در معرض خارج شدن از تحصیل هستند، سازش‌یافتگی شخصی و اجتماعی در نشان دادن مهارت‌های اجتماعی در دامنه‌ای از موقعیت‌های اجتماعی است، هنگام فقدان مهارت‌های اجتماعی، مریبان نمی‌توانند دانش‌آموزان را در دامنه‌ای از تجربیات یادگیری به‌خصوص تجربیاتی که جنبه

انجام شده فاصله زیادی میان برنامه درسی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و محیط واقعی کار وجود دارد (۶). آموزش حرفه‌ای به‌طور بالقوه برای محقق کردن مهارت‌های خودکفایی، اجتماعی و روانی حرکتی از ظرفیت بالایی برخوردار است. آشکار است خودکفایی در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی نوعی توانمندی شغلی را نیز سبب می‌شود و مهم این است که این افراد به خودکفایی فردی برای توانایی شناختی، عاطفی و عملی به منظور موفقیت در زندگی روزمره نیاز دارند (۷). بنابر پژوهش‌های سو، لین و یووجن^۱ افراد کم‌توان ذهنی استخدام‌شده نسبت به افراد استخدام‌نشده به‌طور معناداری از نظر کارکردهای شناختی، عملکرد بهتری از خود نشان می‌دهند (۸).

حسینی در پژوهشی با عنوان بررسی شاخص‌های جریان تحصیلی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی گزارش می‌کند که فقط ۱۵ درصد از فارغ‌التحصیلان مراکز حرفه‌آموزی سازمان آموزش و پرورش استثنایی شاغل هستند که ۲/۷ درصد آن‌ها شغل مرتبط با حرفه و ۱۲/۳ درصد شغل غیرمرتبط دارند (۹). در همین زمینه بهراد در پژوهشی با عنوان محتوای آموزشی و آماده‌سازی کودکان کم‌توان ذهنی در زمینه مهارت‌های زندگی مستقل از دیدگاه معلمان و والدین نشان داد هم معلمان و هم والدین بر این باورند که محتوای آموزشی موجود تأثیر مثبت و بالایی (بیش از ۷۰ درصد) بر مهارت‌های زندگی مستقل کودکان کم‌توان ذهنی و در نتیجه خودکفایی آن‌ها داشته است (۱۰).

با توجه به پژوهش‌ها، هدف درس حرفه‌آموزی در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی باید به گونه‌ای باشد که آن‌ها را برای نوعی شغل تربیت کند (۱۱). در رابطه با خودکفایی و حرفه‌آموزی، توان بخشی شغلی برای افراد کم‌توان ذهنی، مجموعه اقداماتی است که به استخدام، جذب و نگهداری آن‌ها در شغل مناسب بینجامد و به این وسیله فرد بتواند از امکانات و توانایی‌های خود به بهترین نحو استفاده کند (۱۲). در بعد مهارت‌های اجتماعی، مجموعه پیچیده‌ای از مهارت‌ها هستند که ابعاد ارتباط، حل مسئله، تصمیم‌گیری، جرأت‌ورزی، تعامل با همسالان و خودمدیریتی را شامل می‌شوند (۱۳).

2. Burge

3. Nell

1. Su, Lin, Wu & Chen

در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر اصفهان بود.

روش

جامعه آماری این پژوهش تمامی دبیران مدارس استثنایی مقطع متوسطه حرفه‌ای اول و متوسطه حرفه‌ای دوم تمامی نواحی ۶ گانه شهر اصفهان بود که براساس آمار اداره آموزش و پرورش استثنایی استان اصفهان در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲، ۱۵۱ نفر بودند. نمونه آماری این پژوهش ۱۰۸ نفر از دبیران بودند که با توجه به این که جامعه آماری از لحاظ ناحیه محل خدمت و جنسیت نامتجانس و ناهمگون بود، به منظور رعایت حجم زیرگروه‌ها در نواحی مختلف از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم استفاده شد.

برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز پژوهش، از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد. پرسش‌نامه براساس چارچوب نظری پژوهش تهیه شد که شامل ۶۶ گویه در ابعاد مهارت‌های خودکفایی، اجتماعی و روانی حرکتی بود که در طیف لیکرت به صورت «بسیار زیاد»، «زیاد»، «متوسط»، «کم» و «بسیار کم» تنظیم شد. پایایی پرسش‌نامه با بهره‌گیری از آلفای کرونباخ در بعد خودکفایی ۰/۷۸، مهارت‌های اجتماعی ۰/۹۶ و در بعد مهارت‌های روانی حرکتی ۰/۹۵ به دست آمد و روایی آن با استفاده از قضاوت متخصصان به دست آمد.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نرم‌افزار اسپاس اس اس استفاده شد. در تحلیل توصیفی داده‌ها جدول‌های لازم تهیه و فراوانی، درصد، نسبت میانگین، انحراف معیار هر کدام از ابعاد عملکرد درس حرفه‌آموزی محاسبه و نمودارهای لازم ترسیم و توصیف شد. در تحلیل استنباطی از آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، تی مستقل، تحلیل واریانس و آزمون تعقیبی ال‌اس دی استفاده شد.

یافته‌ها

سوال (۱): تا چه میزان درس حرفه‌آموزی بر خودکفایی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی موثر واقع شده است؟

مشارکتی دارند، شرکت دهند (۱۹). براساس پژوهش‌ها افراد کم‌توان ذهنی که بعد از دبیرستان استخدام می‌شوند نسبت به همسالان بدون شغل خود میزان رضایت بیشتری دارند، رضایت از زندگی به همراه مهارت‌های اجتماعی مناسب از اهداف مهم آموزشی به حساب می‌آیند (۲۰). مهارت‌های روانی حرکتی در معنای وسیع عبارت است از هر حرکت ارادی که برای پردازش اطلاعات عملکرد به اطلاعات حسی متکی است، در واقع همه حرکات ارادی ممکن است به عنوان یک عمل روانی حرکتی نگریسته شوند (۲۱).

بیشتر کودکان کم‌توان ذهنی به دلیل کم‌تحرکی و گاهی تحرک نداشتن، دچار ضعف‌های جسمی-حرکتی می‌شوند. وضعیت‌های مزمن افراد کم‌توان ذهنی افزون بر محدودیت‌هایی که برای آن‌ها به همراه دارد، روی توانایی‌های مالی، اجتماعی، هیجانی، رفتاری و شناختی خانواده آن‌ها تأثیری گذارد (۲۲). قاسمی و همکاران در پژوهشی با عنوان تأثیر یک برنامه حرکات ریتمیک بر توانایی‌های ادراکی حرکتی کودکان کم‌توان ذهنی دریافتند که توانایی‌های روانی حرکتی گروه آزمایش پس از برنامه حرکات ریتمیک نسبت به گروه گواه پیشرفت بهتری داشت (۲۳). در مورد مهارت‌های روانی حرکتی باید بیان کرد افراد کم‌توان ذهنی افزون بر مشکلات ذهنی، دارای مشکلات حرکتی نیز هستند. به نظر می‌رسد افراد کم‌توان ذهنی بیشتر از افراد سالم، برای داشتن سلامتی و پیشگیری از بیماری‌ها نیاز به آمادگی جسمی حرکتی و سلامت دستگاه‌های قلبی عروقی و عضلانی اسکلتی دارند (۲۴).

مندونکا^۱ و همکاران در پژوهش خود نشان دادند که آمادگی قلبی عروقی افراد کم‌توان ذهنی به مراتب پایین‌تر از افراد عادی است و این مهم در مهارت‌های حرکتی آن‌ها تأثیر بسیاری دارد (۲۵). همچنین دانشمندی و همکاران در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر تمرینات ثبات مرکزی بر وضعیت تعادل دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی به این نتیجه رسیدند که تمرینات باعث بهبودی تعادل در افراد کم‌توان ذهنی می‌شود (۲۶). بنابراین، هدف کلی این پژوهش بررسی میزان عملکرد درسی حرفه‌آموزی

جدول شماره (۱): شاخص‌های مربوط به نمره‌های بعد خود کفایی

متغیر	n	\bar{X}	s	df	μ_0	Tob	P
خود کفایی	۱۰۸	۳/۸۲	۰/۶	۱۰۷	۳	۱۴/۲	۰/۰۰۰

همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود مقدار تی به دست آمده برای متغیر خود کفایی در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ با میانگین فرضی (۳) از مقدار بحرانی جدول با ۱۰۷ درجه آزادی بزرگتر است بنابراین فرضیه صفر رد می‌شود و فرضیه پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. سوال (۲): تا چه میزان درس حرفه آموزی بر مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان کم توان ذهنی موثر واقع شده است؟

با توجه به جدول شماره (۲) مقدار تی به دست آمده برای متغیر مهارت‌های اجتماعی در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ با میانگین فرضی (۳) از مقدار بحرانی جدول با ۱۰۷ درجه آزادی بزرگتر است؛ بنابراین فرضیه صفر رد می‌شود و فرضیه پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. به سخن دیگر، آزمون تی نشان می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی بیشتر از حد متوسط محقق شده است.

جدول شماره (۲): شاخص‌های مربوط به نمره‌های مهارت‌های اجتماعی

متغیر	n	\bar{X}	s	df	μ_0	تی ob	P
مهارت‌های اجتماعی	۱۰۸	۷۶/۳	۰/۶۸	۱۰۷	۳	۱۱/۶۳	۰/۰۰۰

سوال (۳): تا چه میزان درس حرفه آموزی بر مهارت‌های روانی حرکتی دانش آموزان کم توان ذهنی موثر واقع شده است؟

با توجه به یافته‌های جدول شماره (۳) مشاهده می‌شود مقدار تی به دست آمده برای متغیر مهارت‌های روانی حرکتی در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ با میانگین فرضی (۳) از مقدار بحرانی جدول با ۱۰۷ درجه آزادی بزرگتر است. بنابراین فرضیه صفر رد می‌شود و فرضیه پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. به سخن دیگر، آزمون تی نشان می‌دهد که مهارت‌های روانی حرکتی بیشتر از حد متوسط محقق شده است.

همچنین یافته‌ها نشان داد که بین میانگین نمره‌های عملکرد درس حرفه آموزی از نظر دبیران نواحی مختلف و سوابق خدمتی گوناگون تفاوت معنی داری وجود دارد. این نتایج از نظر آماری در سطح $\alpha = 0/05$ معنی دار بوده‌اند ولی بین میانگین نمره‌های عملکرد با توجه به متغیر جنسیت، مدرک و رشته تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره (۳): شاخص‌های مربوط به نمره‌های مهارت‌های اجتماعی

متغیر	n	\bar{X}	s	df	μ_0	تی ob	P
مهارت‌های روانی حرکتی	۱۰۸	۹/۳	۰/۶۶	۱۰۷	۳	۱۴/۰۶	۰/۰۰۰

سوال (۴): تا چه میزان درس حرفه آموزی بر کل عملکرد دانش آموزان کم توان ذهنی موثر واقع شده است؟

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌شود، مقدار تی به دست آمده برای متغیر عملکرد در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ با میانگین فرضی (۳) از مقدار بحرانی جدول بزرگتر است؛ بنابراین فرضیه صفر رد می‌شود و فرضیه پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. به سخن دیگر، آزمون تی نشان می‌دهد که عملکرد دانش آموزی بیشتر از حد متوسط محقق شده است، بنابراین می‌توان نتایج به دست آمده را با احتمال ۹۹ درصد به جامعه آماری تعمیم داد.

جدول (۴) شاخص‌های مربوط به نمره‌های کل عملکرد

متغیر	n	\bar{X}	S	dF	μ_0	تی ob	P
کل عملکرد	۱۰۸	۳/۸۳	۰/۵۸	۱۰۷	۳	۱۴/۸۸	۰/۰۰۰

$\alpha = 0/05$ نشان می‌دهد نمره‌های مهارت‌های اجتماعی و روانی حرکتی دبیران با سابقه خدمتی ۱۱ تا ۲۰ سال دارای بالاترین میانگین و سپس میانگین نمره‌های دبیران با سابقه بالاتر از ۲۱ سال قرار دارد و پایین‌ترین میانگین از دبیران با سابقه ۱۰ سال کمتر است. در مورد متغیر محل خدمت مقادیر ال‌اس‌دی محاسبه شده در مقایسه با مقادیر بحرانی جدول در تشخیص $\alpha = 0/05$ نشان می‌دهد میانگین نمره‌های کل عملکرد دبیران دارای سابقه خدمت ۱۱ تا ۲۰ سال دارای بالاترین میانگین و سپس میانگین نمره‌های دبیران بالاتر از ۲۱ سال قرار دارد و پایین‌ترین میانگین از دبیران با سابقه ۱۰ سال و کمتر است.

نتایج یافته‌ها در مورد متغیر محل خدمت مقادیر F محاسبه شده برای کل عملکرد و ابعاد آن در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ از مقدار بحرانی جدول بزرگتر است، بنابراین در تمامی موارد فرضیه صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. در نتیجه می‌توان چنین استنباط کرد که میزان تحقق عملکرد درس حرفه آموزی و ابعاد آن از نظر دبیران مدارس استثنایی شاغل در نواحی مختلف از لحاظ آماری تفاوت معناداری دارد. مقادیر ال‌اس‌دی محاسبه شده در مقایسه با مقادیر بحرانی جدول در سطح تشخیص $\alpha = 0/05$ نشان می‌دهد میانگین نمره‌های خود کفایی دبیران شاغل در ناحیه ۴ از نواحی ۱ و ۲ و ۵ پایین‌تر است. همچنین در مورد بعد مهارت‌های اجتماعی، میانگین نمره‌های مهارت‌های اجتماعی دبیران شاغل در ناحیه ۵ از نواحی ۲ و ۴ بیشتر است. در بعد مهارت‌های روانی حرکتی نمره‌های مهارت‌های روانی حرکتی دبیران شاغل در ناحیه ۵ از نواحی ۱، ۲ و ۴ بیشتر است. در مورد میانگین نمره‌های کل عملکرد مقادیر ال‌اس‌دی محاسبه شده در مقایسه با مقادیر بحرانی جدول در سطح تشخیص $\alpha = 0/05$ نشان می‌دهد میانگین نمره‌های کل عملکرد دبیران شاغل در ناحیه ۵ از نواحی ۲ و ۴ بیشتر است.

سوال (۵): آیا بین میزان عملکرد دانش آموزان کم توان ذهنی و هر کدام از ابعاد آن با توجه به متغیرهای جمعیت شناختی (جنسیت، مدرک تحصیلی، رشته تحصیلی، سابقه خدمت و محل خدمت) تفاوت معنی داری وجود دارد؟

در مورد ویژگی‌های جنسیت، مدرک و رشته تحصیلی مقادیر F محاسبه شده در سطح تشخیص $\alpha = 0/05$ برای تمامی متغیرها از مقدار بحرانی جدول کوچکتر است، بنابراین فرضیه صفر تایید و فرضیه پژوهش رد می‌شود. با توجه به شاخص‌های به دست آمده و نتیجه آزمون می‌توان چنین استنباط کرد که بین واریانس نمره‌های عملکرد و تمامی ابعاد آن یعنی مهارت‌های اجتماعی، خود کفایی و روانی حرکتی در جنسیت، مدرک و رشته‌های تحصیلی مختلف از نظر آماری تفاوت معناداری وجود ندارد. بنابراین در مورد تحقق عملکرد درس حرفه آموزی بین دبیران مدارس استثنایی با جنسیت، مدرک و رشته‌های تحصیلی مختلف اتفاق نظر وجود دارد.

در مورد سابقه خدمت مقادیر F محاسبه شده برای کل عملکرد و ابعاد آن با ۲ و ۱۰۵ درجه آزادی در سطح تشخیص $\alpha = 0/01$ از مقدار بحرانی جدول بزرگتر است، بنابراین در تمامی موارد فرضیه صفر رد و فرضیه پژوهش تایید می‌شود. در نتیجه می‌توان چنین استنباط کرد که بین میزان تحقق عملکرد درس حرفه آموزی و ابعاد آن از نظر دبیران مدارس استثنایی با سوابق خدمتی مختلف از لحاظ آماری تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج آزمون ال‌اس‌دی محاسبه شده در سطح $\alpha = 0/05$ نشان می‌دهد میانگین نمره‌های خود کفایی دبیران دارای سابقه خدمت ۱۱ تا ۲۰ سال و میانگین نمره‌های دبیران دارای سابقه بالاتر از ۲۱ سال، بیشتر از دبیران دارای سابقه ۱۰ سال و کمتر است، همچنین مقادیر ال‌اس‌دی محاسبه شده در مقایسه با مقادیر بحرانی جدول در سطح تشخیص

بحث و نتیجه گیری

بر اساس یافته‌های این پژوهش، ابعاد عملکرد درس حرفه‌آموزی (مهارت‌های خودکفایی، اجتماعی و روانی حرکتی) بالاتر از حد متوسط محقق شده بودند. در تبیین این یافته‌ها می‌توان اشاره به این نکته کرد که مهارت‌های خودکفایی و خودکفایی نسبی کودکان کم‌توان ذهنی یکی از بزرگترین هدف‌های آموزش و پرورش کودکان با نیازهای ویژه بوده است. استخدام و داشتن حرفه و زندگی مستقل برای افراد کم‌توان ذهنی و در نتیجه رسیدن به عامل خودکفایی نسبی یک عامل مهم و ضروری است (۲۷) و این مهم در درس حرفه‌آموزی به خوبی محقق شده است. تبیین دیگری که می‌توان با استفاده از سوال دوم به آن اشاره کرد، بعد مهارت‌های اجتماعی است که یکی از دلایل اخراج افراد کم‌توان ذهنی از محیط‌های کاری گوناگون، مشکلات ارتباطی و اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی است (۲۰). در همین رابطه درس حرفه‌آموزی توانسته است با ایجاد محیطی دوستانه بین دانش‌آموزان، مربی و دیگر دست‌اندرکاران در محیط کارگاهی، این مهم را محقق کند، به‌طور کلی داشتن مهارت‌های اجتماعی یکی از پیش‌نیازهای اصلی ورود به محیط‌های شغلی و استخدام موفق و همچنین نگهداری شغلی است، از سویی نیز فقدان مهارت‌های اجتماعی یکی از عوامل از دست دادن شغل است. بررسی نتایج پژوهش‌های گوناگون در کشورهای مختلف حاکی از آن است که افراد کم‌توان ذهنی باید دارای مهارت‌های اجتماعی مانند اطاعت کردن، پاسخ‌دهی به انتقادات، مهارت‌های مربوط به برقراری تعامل مناسب با همکاران و مراجعان، مدیریت زمان، کار کردن با علاقه و انگیزه، شوخی و خنده به شیوه مناسب در محیط کار،

استراحت کردن در زمان معین و... باشند تا استخدام موفق داشته باشند (۲۰).

تبیین دیگر مربوط به بعد مهارت‌های روانی حرکتی است که این بعد نیز به خوبی در درس حرفه‌آموزی محقق شده است، چرا که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در این درس بیش از هر درس دیگری از حرکات ظریف و درشت برای هماهنگی تعادل و هماهنگی هرچه بهتر چشم و دست استفاده می‌کنند. به نظر می‌رسد راهی برای پیشگیری از وضعیت ناتوانی ذهنی و حرکتی وجود ندارد اما می‌توان با آموزش و فراهم کردن شرایط مناسب، آن را به کمترین میزان رساند. کودکان کم‌توان ذهنی از آستانه تحمل بسیار کمی برخوردارند، با ایجاد محیطی غنی در محیط کار، فراهم کردن شرایط و مناسب‌سازی حرفه با توانایی‌های دانش‌آموزان می‌توان پشتکار و تحمل آنان را افزایش داد و این مهم به خوبی در این درس گنجانده شده است.

البته باید یادآوری شود که درس حرفه‌آموزی هر ساله شاهد تغییرات بسیاری می‌شود که در جهت هرچه بهتر شدن این درس صورت می‌گیرد. با توجه به پژوهش‌ها هنوز اختلافات بسیاری در حرفه‌های گنجانده شده در این درس، ساعات آموزشی، توجه نکردن به تفاوت‌های فردی، نبود امکانات کارگاهی و وسایل حرفه‌ای و... وجود دارد ولی می‌توان امیدوار بود این درس که بیشترین ساعت آموزشی را به خود اختصاص داده است بتواند نقش مهمی در پیشرفت دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در ابعاد خودکفایی، ارتباطات اجتماعی، وضعیت اقتصادی، وضعیت جسمی و حرکتی و سرانجام به کارگیری و حرفه آن‌ها داشته باشد.

منابع

1. Watzke S, Galvao A, Brieger P, Vocational Rehabilitation for subjects with severe Mental illnesses in Germany. Journal of Socpsychiatry Epidemiol. 2002; 39: 523-531.
2. Hemati alamdardloo gh, Job keeping people with mental retardation. Journal of exceptional education. 2011; 106: 18-27. [persian]
3. Hemati M, effect of vocational skill training to Occupation with mental retardation: tehran university: 2004. 142p.

4. Abtahi M, transformation in the teaching of slow learners: teaching of personal self sufficiency skills to high school students. *Journal of curriculum studies (J.C.S.)*. 2011; 17: 8-38.
5. Asgharinekah M, the effective of vocational traning. *Journal of exceptional education*. 2009; 82: 14-26.
6. Alwell M; Cobb B, functional Life Skills Curricular Interventions for youth with Disabilities. *Career Development for Exceptional Individuals*. .2009; 32 (2): 82-93.
7. Enslin, P, Developing the employability skills of medical Assisting students in a vocational high school. (Doctoral Diss ertation) Available from proquest database. 2008; 7-53.
8. Lin Su, Chen C, the role of cognition and adaptive behavior in employment of people with mental retardation. *Journal of Research in Developmental disabilities*. 2008; 29: 83-95.
9. hasani M, the Evaluation of Academic flow indices of students with mental retardation. theran university: 2005. P201.
10. Behrad B, the Educational content and provide children with Educable mental retardation. *journal of exceptional children*. 2006; 17: 271-394.
11. Dipipi C, Jitendra, A.K, Kern L, Effects Of time a Vocational Setting. *Journal of special education*. 2009; 54: 145-159.
12. shafiabadi A, Vocational rehabilitation of handicap children. tehran: jungle publications; 2010.
13. Aydogan Y, Klinec F, tepetas S, Identifying parent views regarding social skills. *Journal of Procedia Social and Behavioral Ciencias*. 2009; 1: 1507-1512.
14. Ghoobaribonab B, Hosainkhanzade A, Psychology and education of children with mental retardation. theran: danjeh publications; 2010.
15. Burge PH, Ouellette-kuntz H, Lysaght R, Publicviews on employment of people with intellectual disabilities. *Journal of vocational Rehabilitation*. 2007; 26: 29-37.
16. Rokhfard M, Efficacy of life skills training on social Adjustment of male students with mental retardation. *Journal of exceptional education*. 2009; 109: 87.
17. Solaymani M, Efficacy of social skills training and Academic performance of Slow-learning students. *Journal of exceptional education*. 2010, 96: 95-96.
18. Neil H, Barlow A, Squives G, Achievement for All: Improving Psychosocial needs and disabilities, Educational support of Manchester. Oxford Road Manchester. 2013; 139.
19. Hosainkhanzade A, Yaghobnejad S, the Vocational training and Employment follow-up process after education of students with mental retardation. *Journal of exceptional education*. 2011, 106: 49-56.
20. Hosainkhanzade A, the social skills to Children and adolescents. Gorgan: roshde farhang publications; 2010.
21. mohamadi R, benia F, farhbod M, Occupational therapy and Perceptual skills. *Journal of exceptional education*. 2010; 93-94: 44-51.
22. Ffathi M, the effect of Educational games on children with mental retardation. tehran University; 2008. 138p.
23. Ghasemi GH, haydari L, the Effect of a Rhythmic Motor Program on Perceptual-Motor Abilities of Educable Mentally Retardation. *Journal of development and motor learning*. 2013, 9: 75-92.
24. Mashdi M, Hoshangi, Health-related physical fitness in students with mental retardation. *Journal of exceptional education*. 2014; 117: 29-36.
25. Mendonca G, Pereira F, Effects of combined aerobic and resistance exercise traning in adults with an without Down syndrome. 2011; 92 (1): 37-45.
26. Daneshmandi H, barati A, Ahmadi R, the Effect of Core Stabilization training Program on the Balance of Mentally Retarded Educable Students. *Journal of rehabilitation*. 2013; 3: 8-15.
27. Seyyed Esmaeely N , Shaykholeslami A, the Analysis of the current Obstacles in the Employment of Individuals Mentally Retarded. *Journal of exceptional education*. 2013; 116: 41-49.